

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ישעיהו פרקים מ' - מ"א

פרק מ'

פרקנו פותח בנבואת הנחמה 'נחמו נחמו עמי', המבשרת על תום העונש וריצויו על סיום תקופת גלות בבל - ועל השיבה לארץ ישראל ולירושלים. נבואה זו היא הראשונה מ'שבע דנחמתא' - שבע ההפטרות שתיקנו חכמים לקרוא לאחר שלושת השבועות של ימי בין המצרים, אליהם נכנסנו בשבוע שעבר. נבואתנו הפכה במשך הדורות לסמל האמונה והציפייה לנחמת ישראל, ואף העניקה לשבת בה היא נקראת את שמה - 'שבת נחמו'.

הנבואה כוללת ארבע פסקאות (א-ב, ג-ה, ו-ח, ט-יא) שבכולן מופיע קול קורא. קיימת התפתחות בין הפסקאות - הראשונה פותחת בקריאת נחמה לירושלים, אח"כ ישנה קריאה לסלילת הדרך לקראת שיבת ה' לירושלים, ולבסוף מתבשרים על הגעתו לירושלים.

בחלקו השני של הפרק (יב-לא) מתווכח הנביא עם עובדי האלילים, ומנגיד את בלעדיותו של ה' בבריאה ובשלטונו בעולם, אל מול אפסות האלילים. בניגוד לאלילים הכלואים בתבנית חומרי הגלם מהם נלקחו, הקב"ה שולט ומכיל את יסודות הטבע ואינו מוגבל ומוכל בהם. הפולמוס עם עובדי האלילים חוזר בפרקים הבאים וקשור בתקופה ההיסטורית אליה מכוונות הנבואות: ישראל בגלות בבל, שקועים בתרבות אלילית מצליחה ומשגשגת, בעוד אלוקיהם הכזיב כביכול ועזבם בגלות. כך עולה מטענתם המצוטטת בפרק: 'למה תאמר יעקב ותדבר ישראל, נסתרה דרכי מה' ומאלקי משפטי יעבור' (כז). כנגד מצב זה מטעים הנביא את ההבדל התהומי בין האלילים לה', ואת הקשר העמוק והנצחי בין ה' לעמו.

1 נבואות הנחמה של ישעיהו פותחות בקריאה אלקית - 'נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי'. למי מופנית הקריאה לנחם את ישראל?

ראו את דברי תרגום יונתן: 'נבייא, אתנבו [=נביאים התנבאו] תנחומין על עמי, ואת הדרשה המופלאה בפסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה כט:

"נחמו נחמו עמי" - אמר ר' ברכיה הכהן נחמוני נחמוני עמי, בנוהג שבעולם כרם אם יהיה לאדם ויבואו ליסטים ויקצצו אותה, למי מנחמים, לכרם או לבעל הכרם? וכן לאדם יהיה בית ויבואו הליסטים וישרפו אותו, למי מנחמים, לבית או לבעל הבית? אתם כרם שלי 'כרם ה' צבאות בית ישראל' (ישעיה ה'ז), ובא נבוכדנצר והחריב אותו והגלה אתכם ושרף את ביתי, אני הוא צריך להתנחם, נחמוני נחמוני עמי.

2 'כִּי לָקַחָהּ מִיַּד ה' כְּפָלִים בְּכָל-חֲטָאֶתֶיהָ: מדוע נענשה ירושלים עונש כפול?

אברונאל: כבר מרקו עוונותיהם, ונשאר הקב"ה כאילו לוח מהם וחייב להשלים להם טובות על מה שקיבלו יותר מהראוי, ונאמן הוא לשלם.

שד"ל: דרך המנחמים להגדיל הצרה בעיני מי שבאה עליו, למען הראות עצמם מרגישים בצרתו, שאם לא יעשו כן יאטום אזנו לתנחומיהם.

עמוס חכם [דעת מקרא]: הנבואה נקטה כאן בירושלים משל המיוסד על דיני התורה, שהגנב חייב לשלם תשלומי כפל, ואם אין לו לשלם הוא נמכר בגניבתו, כך נתחייבה כנסת ישראל בחטאותיה לשלם תשלומי כפל ונשתעבדה כדי לשלם חובה בעבודתה.

3 'עַל-הַר-גְּבֵהָ עָלֵי-לֶךְ מִבְּשֶׁרֶת צִיּוֹן... (ט-יא)

(א) בפסקה נשמע קול ה'מבשר' המכריז מעל הר גבוה על שיבת ה' לירושלים. לתפקידו של המבשר השב מן הקרב בתנ"ך ומודיע על תוצאותיו, ראו שמו"ב י"ח, יט-כח.

(ב) בפסוק י ובפסוק יא מופיעות שתי תמונות שונות המציירות את שיבת ה' לירושלים. מהי דמותו של ה' בכל אחת, ואיזו דרך הנהגה משתקפת בה? תנו דעתכם לתפקיד זרועו של ה' בכל תמונה.

4 בפסוקים כו-לא עובר הנביא לתיאור עוצמת ה' המתבטאת בשלטונו בצבא השמיים. מה מוסיף תיאור זה על התיאורים הקודמים של בריאת העולם בידי ה', וכיצד הוא מהווה תשובה לטענת העם בפסוק כז? שימו לב לחזרת המוטיב של כח ועצמה מול עייפות בפסקה.

פרק מ"א

בהמשך לפולמוס כנגד האלילים ועובדיהם בפרק הקודם, פותח פרקנו בהזמנת עובדי האלילים למשפט (א-ז). זהו משפט ייחודי ויוצא דופן, שבו עומדים האלילים אל מול ה' ובו מוכרע מיהו האל האמיתי. משפט דומה מופיע שוב בסוף הפרק (כא-כט), ובמספר מקומות בפרקים הבאים. בלב הפרק (יז-כ) ניצב חזון הפרחת המדבר בבוא הגאולה, הכולל בקיעת מעינות בתוכו, ושבעה עצים שיצמחו בו.

5 עיינו בפסוקים ב-ד, כב-כו. מהו הקריטריון לבחינת אמיתות האל במשפט? ראו את דברי רש"י (כו): 'אני מגיד העתידות, הנני מעיר לבנות חרבות ירושלים ואת כורש מצפון ואת בבל להחריבה'.

6 זָרַע אֲבָנֶיהֶם אֶהְבֵּי (ח) במה מתבטאת אהבתו של אברהם לפי כל אחד מהפירושים שלפניכם? איזה פירוש מתאים יותר לדעתכם להקשרו של הביטוי בנבואתנו?
רש"י: שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה.
רד"ק: שאהבני ודבק בי ויצא מתוך עובדי פסילים ואלילים.

רמב"ם (ספר המצוות עשה ג'): שציוונו באהבתו יתעלה... שזאת המצוה גם כן כוללת שנהיה קוראים לבני אדם כולם לעבודתו יתברך ולהאמין בו, וזה שאתה כשתאהב איש אחד, תספר בשבחיו ותרבה בהם ותקרא בני אדם לאהוב אותו, וזה על דרך משל. כן כשתאהב אותו יתברך באמת, כאשר הגיע לך מהשגת אמתתו אתה קורא בלי ספק הסכלים והפתיים לדעת ידיעת האמת אשר ידעתו. ולשון ספרי (דברים ו', ה) "ואהבת את השם אלוך בכל לבבך": אהבו על הבריות כאברהם אביך, שנאמר (בראשית י"ב) "ואת הנפש אשר עשו בחרן". ורצונו לומר: כמו שאברהם מפני שהיה אוהב, שהעיד הכתוב (ישעיה מ"א, ח) "אברהם אוהב" וזה בעוצם השגתו קרא בני האדם להאמין בשם מרוב אהבתו, כן אתה אוהב אותו עד שתקרא אליו בני האדם.

7 בפסוקים ו-ז ישנו תיאור נלעג של יחסי עובדי האלילים ואליליהם. עימדו על ההקבלה הניגודית ליחסי ה' ועם ישראל בפסקה הבאה (ח-יא). התמקדו בפעלים 'חזק' ו'עזר' המופיעים בשני המקומות.

הרחבה

פסיקתא דרב כהנא, טז:

חטאו בכפלים, ולקו בכפלים, ומתנחמים בכפלים. חטאו בכפלים, 'חטא חטאה ירושלם' (איכה א', ח). ולקו בכפלים, 'כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה' (ישעיה מ', ב). ומתנחמים בכפלים, 'נחמו נחמו עמי' (ישעיהו מ', א)

אמר לו הקב"ה: ישעיה, 'אהבת צדק' (תהלים מ"ה, ח), אהבת לצדק את בניי, 'ותשנא רשע' (שם), שנאתה מלחייב, 'על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחביריך' (שם). מהו מחביריך, אמר לו הקב"ה חייך שכל נביאים המתנבאים נביא מפי נביא: 'נחה רוח אליהו על אלישע' (מל"ב ב', טו), נחה רוח משה על שבעים זקנים: 'ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים' (במדבר י"א, כה), אבל את מתנבא מפי הגבורה: 'רוח ה' אלהים עלי' (ישעיה ס"א, א). ולא עוד אלא שכל הנביאים המתנבאים מתנבאים נבואות פשוטות, אבל את מתנבא נבואות כפולות: 'עורי עורי' (ישעיהו נ"א, ט), 'התעוררי התעוררי' (ישעיהו נ"א, יז), שוש אשיש (ס"א, י), 'אנכי אנכי' (נ"א, יב), 'נחמו נחמו עמי' (מ', א). 'יאמר אלהיכם' - ר' חנינא בר פפא אמר: אמרו ישראל לישעיה, רבינו ישעיה, תאמר שלא באתה לנחם אלא לאותו הדור שחרב בית המקדש בימיו? אמר להם לכל הדורות באתי לנחם, 'אמר אלהיכם' אין כתיב כאן, אלא 'יאמר אלהיכם'.

"וַיְבִינוּ בְּמִקְרָא" < לקט ביאורי מילים לישעיהו פרקים מ'-מ"א

- פרק מ' (ז) הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו:** ה' שב לירושלים עם שכר שיתן למי שבטחו בו.
- (יב) **מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכנו וכל בשלש עפר הארץ:** אלהים ברא את עולמו כבנאי המודד את חומרי בניין בכלי מדידה שונים לגודל ולנפח.
- (טו) **הו גוים כמרו מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים צדק יטול:** ביחס לעוצמתו הרבה של ה' בורא העולם, הגויים מדומים לטיפה מדלי, ולאבק שנותר על כפות המאזניים. יתכן שזהו המשך הדימוי הקודם: אלהים בורא עולם בכלי מדידה עצומים, והגויים משולים לשאריות המועטות שנוותרו לאחר המדידה בדלי ובמאזניים.
- (כ) **המסכן תרומה עץ לא ירקב יבחר:** עובד האלילים העני שאין לו מכסף וזהב, בוחר לשם הכנת הפסל עץ עמיד וחזק.
- פרק מ"א (א) החרישו אלי איים ולאמים יחליפו כח:** קריאה לגויים להאזין לדברי ה', ולאזור כח לשם התמודדות עימו במשפט.
- (ב) **מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו:** ה' הוא שבחר באברהם שהצדק היה נר לרגליו, והוציאו מאור כשדים. פירוש אחר: ה' הביא את כורש מממלכתו במזרח לכבוש את בבל.
- (ג) **ירדפם יעבור שלום ארץ ברגליו לא יבוא:** הוא ירדוף אחרי אויביו בדרך שמעולם לא הלך בה, ויעבור אותה ללא פגע.
- (ז) **ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פעם:** תיאור נלעג של יצירת הפסל על ידי אמני העץ והמתכת.
- (טו) **הנה שמתוך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות:** נבואה על עוצמתו העתידית של ישראל, המדומה למורג בעל חריצים שנועד לדישת התבואה.
- (כא) **קרכו ריבכם יאמר ה' הגישו עצמותיכם:** קריאה לגויים לטעון את הטענות לטובת אליליהם במשפט.
- (כג) **הגידו האתיות לאחור ונדעה כי אלהים אתם:** האם חזיתם את האירועים שהתרחשו בעבר, כדי להוכיח את אמתותכם.
- (כד) **הו אתם מאין ופעלכם מאפע תועבה יבחר בכם:** כיוון שאינכם יודעים לומר מה היה ומה יהיה, הרי שאינכם שוים מאומה, ומתועב מי שיבחר בכם לאלהיו.
- (כה) **העירויות מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי:** ה' הוא שחזה את ביאתו של כורש לבבל, והוא זה שהביא את כורש שהציג עצמו כמי שפועל בשם ה'.
- (כז) **ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתם:** נבואות הנחמה על ציון עתידות להתגשם במהרה.